

किराँत राई जातीको आठपहरिया समुदायमा आधुनिकताको प्रभाव
(धनकुटा जिल्ला धनकुटा नगरपालिका वडा नं.४ को एक समाजशास्त्रीय अध्ययन)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तरगत
समाजशास्त्र विभागको सामाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तरतह (एम.ए.)
दोस्रो वर्षको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि
महेन्द्र रत्नबहुमुखी क्याम्पस इलाममा
प्रस्तुत गरिएको

शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता

गंगा कुँवर

परीक्षा रोल नं. : १००२२

त्रि.वि. दर्ता नं. : ९-२-२०१-३७-२००७

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस, इलाम

समाजशास्त्र विभाग

२०७५

त्रिभुवन विश्वविद्यालय,
महेन्द्र रत्न बहुमुखी क्याम्पस
मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय
समाजशास्त्र विभाग
इलाम, मेची

सिफारिस-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तरगत समाजशास्त्र विभाग महेन्द्र रत्न बहुमुखी क्याम्पस, इलाम स्नातकोत्तर तह (कोड नं.५६०) को प्रयोजनको लागि गंगा कुँवरले **“किराँत राई जातीको आठपहरिया समुदायमा आधुनिकताको प्रभाव”**, धनकुटा जिल्ला धनकुटा नगरपालिका वडा नं.४ को एक समाजशास्त्रीय अध्ययन” विषयको शोधपत्र मेरो निर्देशन र सुपरिवेक्षणमा रही तयार पार्नु भएको जानकारी गराउँदै यस शोधपत्रलाई आवश्यक मुल्यांकनको लागि सिफारीस गर्दछु ।

मिति : २०७१।१२।१३

शोध निर्देशक
माधव प्रसाद गतौला
महेन्द्र रत्न बहुमुखी क्याम्पस इलाम

कृतज्ञता ज्ञापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा समाजशास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको आंशिक आवश्यक परिपूर्तिको लागि यो शोधपत्र तयार गरिएको हो । यसमा धनकुटा जिल्ला धनकुटा नगरपालिका वार्ड नं.४ मा रहेका आठपहरिया जातिको धार्मिक, सामाजिक संस्कारगत परम्परा र हालको आधुनिक समाजको जटिलतासँग त्यसमा आएको परिवर्तन दर्शाउन खोजिएको छ ।

नेपालको सांस्कृतिक सम्पदाका रूपमा रहेका विभिन्न जातजाति धर्म परम्परा, रितिथिति आदीको अध्ययन अनुसन्धान नै राष्ट्रिय सम्पत्तिको जगेर्ना र त्यस्ता जाति समेतको उत्थानका क्रममा यो अध्ययन भएको हो । यो अध्ययनका लागि धनकुटा नगरपालिका भित्र बस्ने आठपहरिया जाति र यससँग सम्बन्धित जानकार व्यक्तित्वहरूसँग छलफल गर्नका साथै विभिन्न संघ संस्था र विद्वानहरुको सहयोगले यो शोधग्रन्थ यस्तो अवस्थामा सृजना भएको हो ।

यो शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा आठपहरिया जातिको अध्ययन गर्ने अवसर दिएकोमा महेन्द्र रत्न बहुमुखी क्याम्पस इलाम प्रति कृतज्ञता व्यक्त गर्न चाहन्छु । त्यसै गरी सुभाब सल्लाह, मार्गनिर्देशन र हौसला प्रदान गर्नुहुने समाजशास्त्र विभागका विभागीय प्रमुखश्री मोहनसिंह थेवे, शोध निर्देशक गुरु श्री माधव प्रसाद गतौला एवं अन्य गुरुहरुप्रति आभार व्यक्त गर्दछु । यस्तै आवश्यक सूचना, सल्लाह, सामाग्री, सुभाब र समय उपलब्ध गराई सहयोग गर्नुहुने आफन्तजनहरु तथा मित्रहरुप्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्न चाहन्छु । त्यस्तै गरि आफ्नो अनुभव एवं अन्य आवश्यक जानकारी सल्लाह तथा प्रश्नावली भराउने क्रममा प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष रूपमा आवश्यक सहयोग गर्नुहुने धनकुटा जिल्ला धनकुटा नगरपालिका निवासी सुर्य आठपहरिया लगायत सम्पूर्ण आठपहरिया परिवारहरु र उत्तरदाताहरुलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

मिति २०७५।१२।१३

गंगा कुँवर

इलाम

विषय सूची
अध्याय: एक

परिचय	पृष्ठ संख्या
१.१ अध्ययनको पृष्ठमुभी	१
१.२ समस्याको कथन	६
१.३ अध्ययनको उदेश्य	८
१.४ अध्ययनको महत्व	८
१.५ अध्ययनको सीमा	९
१.६ अध्ययनको सांगठनिक ढाँचा	९

अध्याय: दुई

पुर्व साहित्यको समीक्षा	
२.१ सामान्य समीक्षा	१२
२.२.१ सामाजिक परिवर्तन सिद्धान्त	१७
२.२.२ विश्वव्यापीकरण सिद्धान्त	१९
२.२.३ लोकविधि विज्ञानको सिद्धान्त	२३

अध्याय: तिन

अनुसन्धान विधि	
३.१ अनुसन्धान विधि	२४
३.२ अनुसन्धान ढाँचा	२४
३.३ समग्र, नमुनाको छनौट	२४
३.४ तथ्याङ्कको श्रोत	२५
३.४.१ प्राथमिक तथ्याङ्क	२५
३.४.२ द्वितीय तथ्याङ्क	२६
३.५ प्राथमिक तथ्याङ्क संकलन विधिहरु	२६

३.५.१ अन्तरवार्ता	२६
३.५.२ अवलोकन	२६
३.५.३ प्रश्नावली	२६
३.५.४ सामाजिक सर्वेक्षण	२६
३.६ तथ्याङ्कको व्याख्या र विश्लेषण	२७

अध्याय: चार

अध्ययन क्षेत्रको परिचय	
४.१ धनकुटा जिल्लाको परिचय	२८
४.१.१ अध्ययन क्षेत्रको जनसंख्या सम्बन्धी विवरण	२९
४.१.२ जातिगत जनसंख्या विवरण	३०
४.१.३ धर्मसम्बन्धी जनसंख्या विवरण	३१
४.१.४ पेशाका आधारमा जनसंख्या विवरण	३१
४.१.५ मातृभाषा बोल्ने र नबोल्ने आधारमा घरपरिवारको विवरण	३२
४.२ वडा नं. ४ परिचय	३३
४.२.१ भौगोलिक स्थिति	३४
४.२.२ सामाजिक अवस्था	३४
४.२.३ जनसांख्यिकिय अवस्था	३५
४.२.४ वडा नं. ४ को धार्मिक अवस्था	३६
४.२.५ वडा नं. ४ को पेशाको अवस्था	३६
४.२.६ वडा नं. ४ को वैदेशिक रोजगारको अवस्था	३७
४.२.७ वडा ४ को पुर्वाधारको अवस्था	३८
४.२.८ अध्ययन क्षेत्रमा आठपहरियाहरुको अवस्था	३९

अध्याय: पाँच

५.१ उत्तरदाताको उमेरगत विवरण	४०
५.२ लैङ्गिक आधारमा जनसंख्याको स्थिति	४१
५.३ उत्तरदाताको साक्षरता स्थितिको विवरण	४१
५.४ उत्तरदाताको पेशागत विवरण	४२
५.५ आर्थिक अवस्था	४३
५.६ आठपहरियाहरुको जग्गा जमिनको अवस्था	४३
५.७ उत्तरदाताको वर्ष भरी खान पुग्ने, नपुग्ने अवस्था	४४
५.८ आठपहरियाको परम्परागत पेशाको वर्गीकरण	४५
५.९ आठपहरियाको परम्परागत पेशाको अवस्था	४६

५.१० उत्तरदाताको पेशामा आएको परिवर्तनको अवस्था	४७
५.११ उत्तरदाताको पेशामा आएको परिवर्तनको कारण	४८
५.१२ उत्तरदाताको स्तरमा आएको परिवर्तनको अवस्था	४९
५.१३ सामाजिक क्षेत्रमा आठपहरियाहरुको संलग्नता	४९
५.१४ रहनसहनमा आएको परिवर्तन	५०
५.१५ वैयक्तिक अध्ययन	५३

अध्याय:- छ

साराशं, निष्कर्ष र सुझाव

६.१ साराशं	५२
६.२ निष्कर्ष	५६
६.३ सुझाव	५८
६.३.१ राज्य तर्फबाट गर्नु पर्ने पहल	५९
६.३.२ गैरसरकारी संस्थाबाट गर्नु पर्ने	५९
६.३.३ नागरिक समाजका तर्फबाट गर्नु पर्ने	६०
६.३.४ आठपहरिया राई जातिका स्वयमका तर्फबाट गर्नु पर्ने	६०

सन्दर्भसूची

प्रश्नावली

फोटोहरु